

PASSAGES

AZ ORIENT PROJEKT MAGYAR-ÁZSIAI
KAPCSOLATTÖRTÉNETI PLATFORM ÉVKÖNYVE

orient-projekt.hu

OP

II. ÉVFOLYAM | 2024

India • Japán • Kína • Koreai-félsziget

Közel-Kelet • Közép-Ázsia • Szibéria

EURASIA
CENTER

Neumann
János
Egyetem

PASSAGES

Az Orient Projekt

Magyar-Ázsiai

Kapcsolattörténeti Platform

Évkönyve

2024

PASSAGES

Az Orient Projekt
Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve

2. évfolyam

Budapest

2024

orient-projekt.hu

PASSAGES

Az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve
2. évfolyam | 2024

A *Passages* az Orient Projekt Magyar-Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform (OP) Évkönyve. Kiadványunk elektronikus folyóirat formájában, *Open Access* rendszerben évente egyszer jelenik meg honlapunkon. Ennek megfelelően díjmentesen hozzáférhető, és a szerzők számára is díjmentes publikációs lehetőséget nyújt. A kéziratok benyújtásához segédlet szintén honlapunkon található.

Főszerkesztő: NAGY ELEK

Szerkesztők: CSOMA MÓZES, KIRÁLY ATTILA, KISS SÁNDOR, SIPTÁR DÁNIEL,
SZILÁGYI ZSOLT

A lapszám szakmai szerkesztője: KIRÁLY ATTILA

A lapszám olvasószerkesztője: LACZKÓ KRISZTINA

Grafikai terv: KIRÁLY ATTILA

Tördelés: KÓNYA ANITA

Felelős kiadó: Neumann János Egyetem, Eurázsia Központ
– Orient Projekt

Nyomdai előkészítés és nyomtatás: Neumann Lapkiadó
és Kommunikációs Kft., Horváth Levente ügyvezető

Honlap: <https://orient-projekt.hu>

Kapcsolat: info@orient-projekt.hu

ISSN 2939-8592 (Online)

ISSN 2939-8584 (Nyomtatott)

DOI: <https://doi.org/10.59608/pas2024a000.00>

A kiadvány Spectral és Ambient betűtípussal, 210 x 297 mm méretben készült. A borítón Stein 1910–1917 között az Északnyugati Határtartomány régészeti főfelügyelője volt. Ez a felvétel hivatali munkájához kapcsolódik. Cat. Stein LHAS 39/2/011 Takht-i-Bahi, gandhári stílusú Buddha relief.

©️📄🔄 Ez a Mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

PASSAGES 2. ÉVFOLYAM (2024)

NAGY ELEK: <i>Főszerkesztői köszönetnyilvánítások</i>	5
Tanulmányok	
KELECSÉNYI ÁGNES: <i>A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Keleti Gyűjteménye</i>	11
LÁZÁR IMRE: <i>A kultúrák közötti kommunikáció lehetőségei és csapdái Sass Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet munkásságában</i>	23
SOLYMÁRI DÁNIEL: <i>Nyugat és Kelet határán: Vay Péter püspök, pápai küldött korai útjai</i>	39
India	
PAP ÁGNES: <i>Fábri Károly Lajos (1899–1968)</i>	77
LÁZÁR IMRE: <i>Georgette Coty (Kuti Györgyi) (1922–2005)</i>	87
LÁZÁR IMRE: <i>Ghós Eta (Boglár Etelka) (1911–1963)</i>	95
BALDAVÁRI ESZTER: <i>Kertész Károly Róbert (1876–1951)</i>	105
LÁZÁR IMRE: <i>Leitner Gottlieb Vilmos (Gottlieb Wilhelm Leitner) (1840–1899)</i>	115
PAP ÁGNES: <i>Umrao Singh Sher-Gil (1870–1954)</i>	131
Japán	
DOMANICZKY ENDRE: <i>Gubányi Károly (1867–1935)</i>	145
KISS SÁNDOR: <i>Haár Ferenc, fotóművész, dokumentarista filmrendező (1908–1997)</i>	171
KISS SÁNDOR: <i>Haár Irén, autodidakta fényképész, étteremtulajdonos, vállalkozó és háziasszony (1912–1999)</i>	193
KISS SÁNDOR: <i>Weltmann Ferenc (Fery Loránt 1892–1978) és Weltmann Rózsa (1898–1972)</i>	209
KISS SÁNDOR: <i>Sikos János (1895–1969)</i>	225
SZÉKÁCS ANNA: <i>Székács Imre (1920–2006)</i>	243
Kína	
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Fr. Bencze István SJ (1906–2002)</i>	259
MERVAY MÁTYÁS: <i>Frank László (1890–1965)</i>	267
CSEJDY JÚLIA – CSEJDY VIRÁG: <i>Hudec László (1893–1958)</i>	273
SZILAS LÁSZLÓ SJ RENDTÖRTÉNÉSZ NYOMÁN JTMR LEVÉLTÁR: <i>Jaschkó István SJ (1911–2009)</i>	297
MERVAY MÁTYÁS: <i>Komor Pál (1886–1973)</i>	305
KELECSÉNYI ÁGNES: <i>Stein Aurél (1862–1943)</i>	313

PASSAGES 2. ÉVFOLYAM (2024)

Koreai-félsziget

CSOMA MÓZES: *A koreanisztika Magyarországon* 333

CSOMA MÓZES: *Baráthosi Balogh Benedek élete és utazása Koreában* 341

Közel-Kelet

UDVARVÖLGYI ZSOLT ANDRÁS: *Germanus Gyula (1884–1979)* 357

Közép-Ázsia

SOMFAI KARA DÁVID – SÁNTHA ISTVÁN: *Almásy György (1867–1933) és Turgan Berdike-úlu (1890–?)* 385

SOMFAI KARA DÁVID: *Vámbéry Ármin (1832–1913)* 397

Szibéria

GULYÁS ZOLTÁN: *Reguly Antal (1819–1858)* 407

Buddhizmus Magyarországon

SZATHMÁRI BOTOND: *Hetényi-Heidelberg Ernő (1912–1999)* 425

KELÉNYI BÉLA: *Lénárd Jenő (1878–1924)* 443

Életút

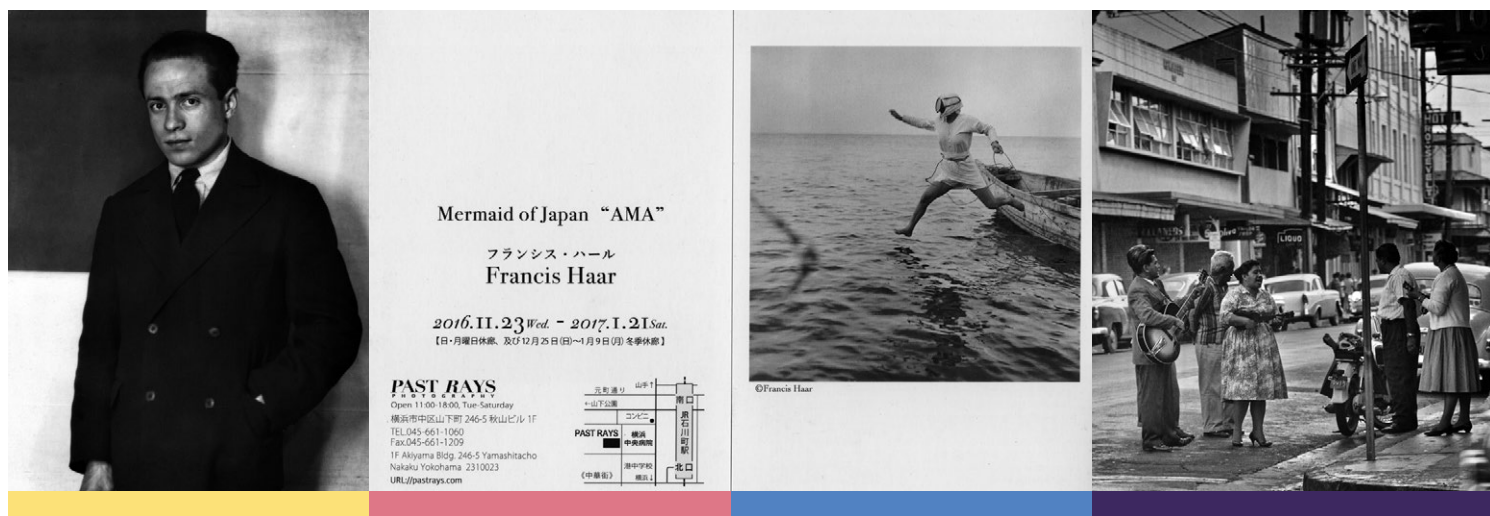
Haár Ferenc

(1908–1997)

fotóművész, dokumentarista filmrendező

KISS SÁNDOR

kereskedelmi diplomata, Japán-kutató, sandor4u@gmail.com

Kivonat: Kontinenseken keresztül vezető életútja Erdélyből indult. Budapesten végezte iskoláit, építészeknél dolgozott, de érdeklődése a szociofotózás felé fordult, és csatlakozott a Munka-kör mozgalomhoz. Kivételes a fényképezési látásmódja, született fotóstehetség volt. Letette a mestervizsgát, és megnyitotta első fotóműtermét. 1934-ben megnősült, felesége Pápa Irén volt. Pályázatokon indult, és díjakat nyert. A Műcsarnokban rendezett Magyar nemzeti nyomtatványkiállítás teljes fotóanyagát felesége közreműködésével készítette el. Ennek köszönhetően hírnevet szerzett Európában is. Két díjnyertes felvételét kiállították az 1937-es párizsi világkiállításon. Párizsba beleszeretve költöztek ki a fények városába, ahonnan életútja Japánon át, az Egyesült Államok szigetállamáig, egészen Hawaiiig vezetett. Hatalmas út volt ez a Munka-körtől a zen buddhizmusig. 1981-es budapesti útján így nyilatkozott: „Magyarország a származást, az emberré nevelkedést s a véremmé vált kulturális tradíciót jelenti nekem még ma is. [...] Akárhonnan voltam a világon, mindenhol igyekeztem tenni valamit a magyar kultúráért.”

Kulcskifejezések: életút, Haár Ferenc, Japán

Hivatkozás: Kiss S. (2024). Haár Ferenc (1908–1997). *Passages* 2: 171–192. <https://doi.org/10.59608/pas2024a012.00>

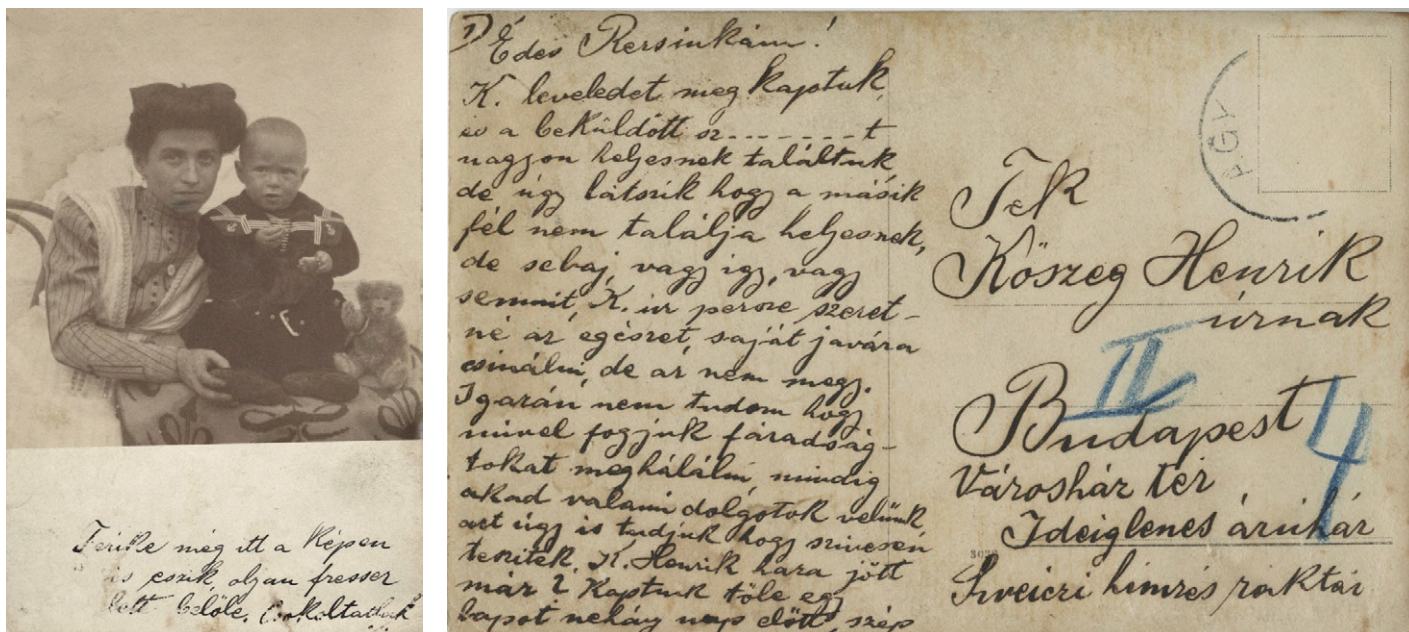
Kollázs képei:

Balra: Haár Ferenc katonakorában

Középen: Mermaid of Japan „AMA” fotóalbum

Jobbra: lásd a 22. képnél

Haár Ferenc (angolul: Francis Haar, japánul: ハール・フェレンツ Csernátfalu, 1908. július 19. – Honolulu, 1997. december 22.) fotóművész, dokumentarista filmrendező, édesapja Haár Arnold zsinór- és paszománygyártó mester, édesanyja Reiter Adél. Kétéves koráig a romániai Csernátton nevű községben éltek. Innen költöztek Magyarországra, Nagyatádon és Szekszárdon keresztül vezetett az útjuk Budapestre. Felesége Pápa Irén volt. Mindhárom gyermekük Japánban született: Tamás (1941), Veronika (1942) és András (1946).

1. kép. Haár Ferike édesanyjával. Fotós postai lap

2. kép. A fotós postai lap címzésoldala

3. kép. (túldoldalon) Haár Ferenc katonaként

4. kép. (túldoldalon) Haár Ferenc és felesége, Irén

1924-ben az Országos Iparművészeti Iskolában Kaesz Gyulánál tanult belsőépítészetet és reklámgrafikát. Diplomáját 1927-ben szerezte meg. Gerlóczy Gedeon építészeti stúdiójában kezdett dolgozni. Ekkor kezdett fényképezni egy kis bokszkamerával. Így beszélt az indulásról: „Aztán kezdtem építészeti fotókat is csinálni. Amikor az építészek látták, hogy milyenek, megbíztak azzal, hogy az általuk tervezett házakat is fényképezsem le. Volt egy egyéni látásmódom, elgondolásom, hogy melyik házat honnan érdemes fotografálni. A harmadik évben lecsökkentek a megbízások, és többeket elbocsátottak. Én már annyira bedolgoztam magam a fényképezésbe, hogy kaptam annyi munkát, amiből meg tudtam élni.”¹

A fényképezés egyre jobban érdekelte, és a Munka-kör munkásfotócsoportjában mélyítette a tudását. Társai: Gönci Sándor, Kepes György és Lengyel Lajos voltak. Kassák Lajos hatására lett elhivatott szociofotográfus.

A saját műteremének története: „Kozma Lajos építésznek is csináltam pár dolgot, szerette a munkáimat. Egyik nap felhívott, hogy Máté Olga, aki neves portréfényképész, a stúdiója a Belvárosban, a Veres Pálné utcában működött, vissza akar vonulni és keres egy fiataalt, akinek átadhatja műtermét. [...] már másnap elmentem hozzá a kollekciómmal, ami nagyon tetszett neki, s csak azt kérdezte, miként állnak a jogaim, mert Magyarországon fotóműtermet vezetni csak mestervizsgával lehetett. Alkalmazott egy évre, hogy meglegyen a szükséges gyakorlatom. Tetővilágításos műterme volt,

1 Kincses 1989.

portrékhöz nem is használt mesterséges fényt. Én már főleg lámpákkal dolgoztam, mert szerettem rövideket exponálni. [...] Letettem a mestervizsgát, és 1935-ben Máté Olga rám hagyta a műtermét. Attól kezdve a saját nevemen ment, mint Haár fotó.”² Portré-, belsőépítészeti, termék- és idegenforgalmi reklámfotózással hírnevet szerzett, és díjakat nyert.

1931-ben behívták a magyar hadseregbe, ahol térképészként szolgált. A Munka-kör tevékenysége révén ismerkedett meg későbbi feleségével, a váci származású Pápa Irénnel. Házasságot 1934. március 11-én kötöttek. Ferenc közeli barátai, Lengyel Lajos és Gönci Sándor szintén Pápa lányokat vettek feleségül, barátságuk életük végéig megmaradt. Legnevezetesebb munkája az Országos Nyomdaipari Kiállításra készített fotóalfestmény-sorozata volt, amely a nyomdaipar minden szakaszát bemutatta. Felesége és sógora, Lengyel Lajos főként labormunkákban járult hozzá a hatalmas alkotáshoz.

Nevét, illetve munkásságát a harmincas évek második felében már a külföld is megismerhette. A *Studio* angol művészeti folyóirat magyarországi tudósítója, Rosner Károly írta az első cikket Haár munkásságáról. Rosner volt az, aki a hazai fényképezés új útkeresőit számontartotta és dokumentálta. *Magyar fényképezés* című albuma 1939-ben végre megjelenhetett, benne két Haár-felvétellel. Bodnár János 1986-os Haár Ferencsel készített riportjában, a fotóművész korai újszerű reklámfotóiról így nyilatkozott: „Elkezdtem kísérletezni a fényvel és árnyékkal, és olyan képeket sikerült produkálnom, amilyenek addig nemigen voltak Magyarországon, de talán Angliában sem.”³

2 Kincses 1989: 4.

3 Bodnár 1986: 7.

5. kép. Templomból
hazafelé, 1933

Haár Ferenc a magyar modern fényképezés egyik kiemelkedő alakjává vált, megbecsültségét a Daguerre-centenáriumra 1937-ben rendezett viga-dóbéli nemzetközi fényképkiállítás zsűritagsága is igazolja. Ebben az évben kiutaztak Párizsba, hogy megnézzék az 1937-es világkiállítás magyar pavilonját, amelyhez a Külügyminisztérium tőlük rendelt meg két nagy méretű faliképet. Élvezték, hogy a kiállítás sikeréhez saját alkotásuk is hozzájárult. Ottlétük alatt régi barátokkal és ismerős magyarokkal is találkoztak. Párizsba könnyű volt beleszeretni. Elhatározták, hogy mindenképpen meg kell próbálni saját műtermet nyitni a fény városában, mert a rövid látogatás során látták, hogy tudásuk és felkészültségük előnyt jelent számukra. Hazatérésük után mindenüket pénzzé tették, műtermüket Reismann Mariann vette át. Közvetlenül Budapest elhagyása előtt Ferenc felhívta egykori osztálytársa, a tíz éve Párizsban élő Gergely Ferenc édesanyját, hogy elkérje fia telefonszámát.

A Haár házaspár, Ferenc és Irén 1937-ben Párizsba költözött, és ahogy az életútjukat feldolgozó Kolta Magdolna és Kincses Károly róluk szóló könyvükben⁴ megjegyzik, oly sok kortársukétól eltérően kiköltözésüknek a francia fővárosba nem volt politikai motivációja. A kezdet döccsenővel indult. A *Vogue* divatmagazin magyarországi tudósítója, Cserépfalvi Imre személyesen mutatta be a tulajdonos Lucien Vogelnek Ferencet és portfólióját,

4 Kolta, Kincses 2004.

aki megjegyezte, hogy legalább tíz hasonló kvalitású fotóművész dolgozik Párizsban, és nem mondott biztató szavakat. Ennek ellenére kis idővel behívták a *Vogel* központjába próbafelvétel elkészítésére, ahol egy ismeretlen géppel, nyelvi nehézségekkel küzdve egy cseh modellel kellett dolgoznia. Sikerült egy olyan fényképet készítenie, amelyet a divatmagazin egyik mellékletében leközltek.

Nemsokára Párizsban élő főiskolai évfolyamtársa, Gergely Ferenc, az *Avanue de l'Opéra 35.* szám alatt egy megfizethető bérleti díjú üzlethelyiséget ajánlott nekik, amelyhez az üzlet feletti kislakás is hozzátartozott. Szakszerűen berendezték, és kitűnő helyen, Haár néven megnyitották elegáns műtermüket.

6. kép. Halászat
a Hortobágy folyón,
1935

Gergely Ferenc főnökét, Kawazoe Hiroshi⁵ elvitte Haár műtermébe, ahol Ferenc egy portrészorozatot készített a japán férfiről, aki meglepődve látta az eredményt. Már első látásra szimpatikusak voltak egymásnak. Felesége, Hara Csieko a párizsi Zeneakadémia zongora szakán tanult. Kiváló zongorista volt, aki nemrég második helyezést ért el a varsói Chopin Nemzetközi

5 Kawazoe Hiroshi 川添浩史 (1913–1970) a Tosza klánhoz tartozó befolyásos politikus, Gotó Taketaró házasságon kívüli fia, akit a gazdag Kawazoe család fogadott örökbe. Kiváló kapcsolatépítő és kommunikációs képességekkel rendelkezett. A háború után nemzetközi ügyekben Takamacu herceg tanácsadója volt.

7. kép. (fent) Hortobágyi csikós pányvát vet, 1935 körül

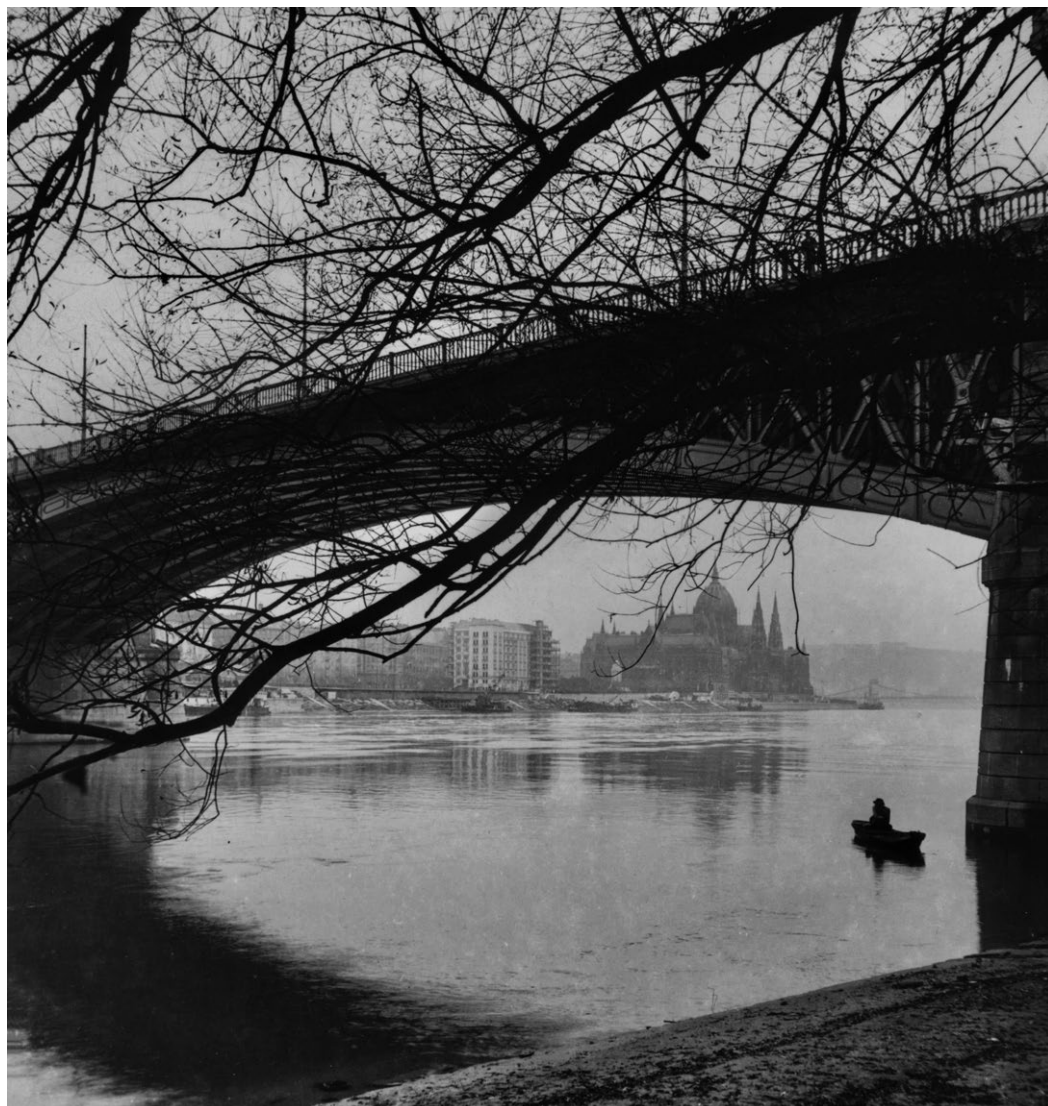
8. kép. Hortobágyi pásztor panyókára vetett cifraszűrrel és pipával

9. kép. Erzsébet híd

Zongoraversenyen. A művészetekben jártas Irén rögtön megtalálta Csieko-szannal a közös témát. A japán és a magyar házaspár barátsága francia földön, de keleti szálon – hasonló életelvek alapján – született meg. Kavazoe, aki 1934-től élt Párizsban, filmek importálásával foglalkozott, és elfogadott, jól ismert személy volt a kulturális élet irányítói között is. Születése révén rendkívül jó kapcsolatokkal rendelkezett a japán felsőkörökben, valamint összejárt a szigetország Párizsban élő művészeivel és építészeivel. A francia fővárosba érkező japánok közül sokan keresték fel, és kérték Kavazoe segítségét kapcsolatok létesítésére a francia hírességekkel. Szinte mindegyiküket vagy beajánlotta, vagy el is vitte Haár Ferenc Avenue de l'Opéra 35. szám alatti műtermébe portréfotózásra, és ez hírnevet, egzisztenciális és anyagi megerősödést is hozott Haáréknak.

Természetesen összejárt a két házaspár, Haárék közelebbről megismertek a japán filmmel, a japán konyhával, ily módon igen élővé tették a kapcsolatukat. Cserébe Irén elkészítette a családi recepteket, bemutatta a magyar konyhát és kultúrát. Barátságuk annyira elmélyült, hogy Ferenc

10. kép. Országház
a Margit híd alól

szavait idézve, amikor „1939 elején készültek hazamenni Japánba, s megkérdezte, lenne-e kedvünk vele menni? Nekem ez egy álmom volt, egy fényképésznek a Távol-Keletre menni...! Mondtam, hogyne szeretnék.”⁶ Kavazoe Hirosi közvetítésével a Kokusai Bunka Shinkyokai (a mai Japán Alapítvány elődje) hivatalos meghívása postafordultával meg is érkezett.

Haár Ferenc és a Kavazoe házaspár – a Szuva Maru fedélzetén – 1939. december 1-jén együtt indultak a nagy útra. A gyors ügyintézésnek köszönhetően nem volt választásuk, ezért Ferenc feleségét hátrahagyta azzal a nem kis feladattal, hogy a magyar asszisztenssel együtt fejezze be a futó rendeléseket, és számolja fel párizsi műtermüket, végül csomagoljon össze, és hozza ki felszerelésüket, negatívárakat és minden holmijukat Japánba. Felesége Marseille-ből indulva hat hónap múlva tudott férjéhez csatlakozni.

Érdekes egybeesés, hogy Ferenc megérkezésekor kezdte meg a működését a magyar külképviselet az Imperial Hotelben. Haár Ferenc érkezése után röviddel találkozott a magyar misszióvezetővel, Ghika György követtel és munkatársaival. A kis létszámú magyar kolónia tagjai örömmel befogadták a fotóművészt.

6 Kincses 1989: 17.

11. kép. Havas
gellérthegy lépcsők

Kavazoe Hirosi ígéretét betartva, első teendői között segítette magyar barátja elindulását. Haár Ferenc életének legtermékenyebb időszakasa kezdődött el. Ámbár nem ismerte a nyelvet, a szokásokat, de szerencséjére a párizsi japán ismerősök közül is sokan és sokat segítettek az indulásban. Természetesen Tokiót választotta lakhelyül. Arisima Ikuma festőművész bére adta nekik egyik belvárosi házáat. Első japán stúdióját, a FOTO HAAR-t az Akaszaka Hiniki-csó 6. szám alatti kiürült osztrák legátus épületében alakította ki.

Kavazoe ajánlásával nemsokára együttműködött a japán külügyi tárca kulturális osztályával, az Idegenforgalmi Hivatallal és a kulturális tárca több illetékes részlegével is. Rögtön megbízást kapott, hogy fényképezze le Kiotó, Nara és Oszaka híres helyeit.

Japán barátja azt is elintézte, hogy megérkezése után fél évvel, 1940 júniusában az előkelő Nihonbasi kerületben, a Sirokija áruház galériájában Haár Ferenc kiállítást tudjon rendezni. Lázás és lelkes laboratóriumi munkával készült el a nagyításokkal. 1939-es párizsi és régebbi magyar fotóinak színe-javát, valamint a Japánig tartó hajóútjának képeit állította ki. Ez lett a legjelentősebb magyar esemény a háború alatti Japánban. A kiállítás vonzotta a magyar ügyek iránt érdeklődőket. Sikerének köszönhetően még ebben az évben megjelenhetett első albuma *Tójóe no micsi* (東洋への道 – Út Kelet felé) címmel a rangos tokiói fotográfiaira specializálódott ARS (アルス) kiadó gondozásában, amely mind a 90 kiállított felvételt tartalmazta. A siker folytatódott, mert a Tamaja kjúsui áruházlánc rögtön bejelentette igényét, és ezt a remek anyagot júliusban Fukuokában és Szagában is kiállították.

Az 1941-es év családi örömeiket is hozott, június 2-án megszületett fiuk, Tamás, aki ma Tom néven él. Az októberi keresztelő nagy esemény volt. Tamást keresztapja, Horváth Tibor és keresztanyja Halász Zoltánné tartotta a keresztvíz alá, az újszülött fiút Erdő Ferenc jelenlétében Hermann Heuvers jezsuita atya keresztelte meg.

Augusztusban a helyi magyar kolónia szokásai szerint megtartották a Szent István-napot, ahol gyerekekkel együtt ünnepeltek a családok. Kisleányuk, Veronika 1942-ben született meg Tokióban.

A magyar fényképeinek nem várt sikere a Sirokija kiállításon adta azt a gondolatot, hogy egy, csak Magyarországról szóló képeskönyvet jelentesenek meg. Az ötletet sokan támogatták. Haár Irén tervezte meg a borítót, és rajzolta a könyvbéli grafikai elemeket. Az előszót Micui Takaharu báró, a könyv szövegét Irén írta. A könyv szerkesztője Inoue Szeiicsi, ő fordította le a dalok szövegét is. Kiadta a Japán–Magyar Kultúrintézet, és a Berindo

12. kép. Irén és Ferenc az Irene's Hungaria vendéglő pultjánál

13. kép. Haár család az óceán partján

14. kép. (lent)
Haár Tamás
(Tom) keresztelője
Tokióban, 1941

15. kép. Haár Ferenc
Tommal a nyakában,
Gizella asszony ölében
a kis Veronika ül.
Karuizava, 1944

Nyomda nyomtatta 1941 decemberében. „ハンガリア” (Hangaria), fordításban *Magyar képeskönyv* lett a címe. Nem a Hungária szót, hanem Magyarország japán elnevezését a Hangariát, a japánok által kedvelt formát választották címül. A későbbiekben a Haár és a Hangaria szavak összekötésének jelentőségét még látni fogjuk.

A japán hivatalok támogatásával számos további munkalehetőséghez jutottak. Vállalták, hogy ezt a kulturális szempontból fontos szunnyadó vulkánt különböző szögekből fényképezzék le. Feleségével együtt 1940 nyarán körbejárva a Fudzsi hegyet és a Fudzsi öt tavát, meglátták a szent hegy igen sok arcát. Eredménye egy remek fotóalbum lett, amely a következő évben jelent meg.

Japán élményeit és tapasztalatait így foglalta össze Ferenc a magyar olvasók számára⁷:

„Most, hogy hosszabb ideje itt vagyok közöttük, csak most látom igazán, mennyi energiával dolgoznak itt a japán művészek. Milyen lelkesedéssel akarnak rákontrázni az európai civilizációra. Nemcsak a fényképezésben, de minden terén az építésnek. Most azonban beszélnek egy hatalmas gyorsvasút építéséről Kínán keresztül Európába – két hét alatt (lehetne eljutni). Általában mindent felül akarnak múlni. Beszélnek egy filmvállalatról, amelyet háromszor akkorára szánnak,

7 Andreánszky 1941: 5.

mint az amerikai Paramount. Terveznek egy kultúra- és sportközpontot és ebben az épületben a filmmúzeumtól az úszócsarnokig mindent el akarnak helyezni. A fényképezésnél is egészen érdekesen állok a japánokkal. Csak ötleteket kell, hogy adjak, és ők azonnal nekiállnak megszervezni, hogy én azokat megvalósíthassam. Most van nyomdában egy kiadványom, egyelőre Párizsról és az európai utazásaimról. Készülnek a Fudzsijama körül készült képeim is, ebből albumot ad ki a külügyminisztérium. Ez a kezdet, amelynek a folytatása, sajnos, egyelőre, úgy látszik, nehéz, mert nincs idegenforgalmi propaganda Japánban.

Részt vettem egy japán kultúrfilm fölvételeinél is, mint tanácsadó. Adtam néhány ötletet és viszontláttam összemontírozva filmen. Egész jó eredményt értünk el. Viszont egyelőre ez is megállt. Most kidolgoztak részemre programot: Mandzsúria, Korea, Formosa vidékét akarják velem fotóztatni és filmezni. A kritika nagyon jól fogadta a főként magyarországi képeimből készült kiállításomat. Ezek a képek a magyar munkásság, parasztság életét, Magyarország népét és vidékét hozták közelebb a japánokhoz. Persze, nem a paprika-füzéren és a dekoratív csárdajelenetekből vett életképeken keresztül. A kiállításnak a japán sajtóban is nagy a visszhangja. Most tartottam előadást a tokiói rádióban magyar nyelven, melyet a mikrofon előtt japán nyelvre fordítottak. A fotó művészetéről beszéltem. Az előadás után sok levelet kaptam japán hallgatóimtól, sőt hazulról Magyarországról is.

Még csak annyit..., a mandzsúriai vasúti társaság igazgatósága fölkért egy vándorkiállítás rendezésére. A tokiói kiállításom anyagával megyek el Mandzsúria négy legnagyobb városába. Egyébként Mandzsúriába fotózni is kell és a mandzsúriai képeimből Budapesten akarnak kiállítást rendezni. Otthon azután találkoztok majd képeimmel.”

Haár Ferencék pár hónap alatt megérezték, hogy a japánok kedvelik őket, magyarokat. Szeretnek velük együtt lenni egy társaságban. Hajlandók tenni a magyar–japán kulturális kapcsolatokért; kezdeményezők, segítőkészek, és a közös ügyért szívesen adakoznak is. Világos lett számára az is, hogy Kavazoe érdeklődése nemcsak személyének, hanem magyar voltának is szólt, tehát barátságuk két szálon szövődött.

Imaoka Dzsúicsiróval közösen megalapították a Japán–Magyar Kultúrintézet könyvkiadóját. Az kiadó bejegyzett székhelye Haárék házának földszintje lett. Természetesen a magyar irodalom remekeinek japán kiadását tervezték. Elsőként jelent meg Imaoka fordításában Madách Imre *Az ember tragédiája*, amelynek illusztrációit a Haár házaspár készítette el.

Annak ellenére, hogy Japánban már háborús üzemben működött a gazdaság, és a civilszférában megszorításokat vezettek be, hírnevének megerősítéséhez, tehetségének köszönhetően további kiállítási és könyvkiadási lehetőségeket kapott. 1942-ig összesen három fotóalbuma jelent meg.

1943-ban a japán kormány Karuizavát jelölte ki a külföldi lakosok egyik fő evakuációs központjának. A japán kormány a külföldiek ottani felügyeletére Okubo Tositakát, az utolsó Magyarországon szolgáló japán követet rendelte ki. A Haár család szintén erre a hegyvidéki területre költözött. Mostoha idők következtek ezen a főként nyári üdülőhelyként működő terü-

leten, ahol a házak nem rendelkeztek semmilyen szigeteléssel, valamint munkalehetőség sem igen adódott senkinek. Egymást támogató külföldi közösség jött létre. Életerejük tartásához kulturális összejöveteleket szerveztek, és sokszor a gyerekeket közösen felügyelték.

Haárék kereseti forrás nélkül maradtak, kecskét tartottak, és baromfit neveltek, gyűjtögettek a hegyekben, hogy legyen élelem apró gyermekeik számára. Egy velük maradt szolga képes volt ruhákat, sőt egy értékes holmit, egy fényképezőgépet is elcserélni a környező mezőgazdasági területekről származó élelemre. 1945 májusában tokiói műtermüket és lakásukat bombatalálat érte. A nélkülözések és az alultápláltság Haár Ferenc megbetegedését okozta. Értékes felszerelése további darabjainak az eladásából tudott gyógyszert és élelmiszert venni.

Ott fent a hegyen sorstársaikkal összetartva éltek túl a legnehezebb időket, és érték meg az augusztusi két amerikai atombomba bevetését. Augusztus 14-én együtt hallgatták meg Hirohito császár rádióüzenetét, amelyben kimondta: „Az idő és a sors szavának engedve elhatároztuk, hogy elindulunk a generációk nagy békéje felé azért, hogy elviseljük az elviselhetetlent, és eltűrjük az eltűrhetetlent.”

Az amerikai megszállás hamarosan munkalehetőséget és vitaminokat hozott Haár Ferencnek, aki egy fél évig – a magazin megszűnéséig – az amerikai hadsereg *Yank* magazinjának fotográfusa lett. Alkalmi dokumentumfilm- és propagandafilm-operatőri megbízásokat is kapott. Gyorsabban telt az idő, 1946-ban megszületett András fiuk. Haár Ferenc csak ezután tudta leköltöztetni családját Karuizavából Kamakurába. Tokió és Jokohama szóba se jöhetett, mivel az amerikai bombázások a belső területeket lényegében és ténylegesen a földdel tették egyenlővé.

1946-tól az amerikai főhadiszállás audiovizuális tanácsadója lett, de csak japán bért kapott. A már ötfős család életviteléhez ez a csekély bevétel nem volt kielégítő. Megélhetésükhöz Haár Ferenc 1946-ban műteremet nyitott az Old Kaidzsó Hotelben, amely portréfotózásból, különösen a karácsonyi időszakban, jó jövedelmet termelt, de a következő évben amerikai döntésre be kellett zárnia.

Tovább kellett ekkor lépnie. 1947-ben nyitotta meg Exhibit elnevezésű stúdióját Kamakurában, amely több társaságnak is otthont adott. Ez komoly új kapcsolatokat hozott, és egy kis plusz jövedelmet is jelentett. Egészen eddig, hét éven keresztül nem kapott megbízásos művészeti munkát.

Haárék pezsgő életet varázsoltak maguk körül Kamakurában. A házaspár a munka és a három gyerek mellett újra felvette a kapcsolatot mindenkivel, a magyarokkal, más nemzetiségűekkel és a japán művész barátokkal. Sok mesélnivalójuk volt egymásnak, a megélt izgalmakat és szituációkat megbeszélték, egymástól tapasztalatot is gyűjtve, hogy ki milyen módon találta fel magát a szűkös és kritikus helyzetekben. Az ellátási gondok alig javultak az 1946-os 297 gramm/nap/fő élelmiszeradaghoz viszonyítva. A lakosság nagy része éhezett, és helyenként járványok is pusztítottak. Sok mindent nem lehetett kapni, sorba álltak, és élelmiszerjeggyel vásároltak, valamint virágozott a feketepiac is.

Haár Irén remek szakács volt, aki a szegényes alapanyagokból is ízletesen tudott és szeretett is főzni. Ínycsiklandozó előadásmódjától elragad-

tatva sok barátja javasolta neki, hogy nyisson éttermet. Ferenc örömmel támogatta az ötletet, bár nem volt tőkájuk ekkora vállalkozás indítására. Az elképzelés híre szétfutott kiterjedt kapcsolati rendszerük sok ágában, és egy gazdag japán barát jelentkezett, aki csendestársként nemcsak a tőkét adta, hanem segített eligazodni az amerikai–japán dupla bürokrácia útvesztőiben is.

A Ginzán, a Yomiuri újságkonzern melletti háztömbben megfelelő méretű helyet találtak egy alagsorban. A vendéglő neve japánul az Airinsu restoran Hangarija nevet kapta, míg angolul pontosítva és rövidítve Irene's HUNGARIA lett. Szemet vonzó grafikai megjelenést alkottak. A táncoló magyar párt ábrázoló logójuk figyelemfelkeltő és könnyen felismerhető, nehezen feledhető védjegyük lett. Az angol nevükben dominált a HU. Engedélyük biztosította, hogy az első osztályú éttermeknek kijáró ON LIMITS táblát a bejáratnál helyezték el. Éttermük rövidesen nagy népszerűsége telt szert, híres emberek, művészek, sportolók törzshelye lett.

Haár Ferenc 1950-ben kapott újra kiállítási lehetőséget, ekkor jelenhett meg a háború utáni első albuma. Az amerikai megszállás 1951-ben ért véget, bár amerikaiak nagy számban továbbra is maradtak. Az államigazgatást Japán a kezébe vette, ügyesen igazítva – mondhatnánk a részleteket kedvelő japán nép meglegedésére – a megszállók ügyviteli rendjén. Végre Haár is újra önálló fotóművészként dolgozhatott Japánban.

Az elkövetkező években további öt albumot adott ki, amelyek szociofotográfiának tekinthetők. Témája a japán ember, a japán gyöngyhalászok, a japán művészek élete. Az állóképfotózás mellett több dokumentumfilm rendezőjeként is dolgozott, amelyek közül kiemelkedik a *Japán művészete* című, az USIA (United States Information Agency) részére készült film. Felesége ginzai éttermének életét, a Hangariját a kialakítástól kezdve a bevezetéséig rendszeresen fényképezte, ezek a fotók kordokumentum-értékűek.

1956 elején munkát kapott az Egyesült Államokban. Chicagóban két építészeti magazinnak és a Container Corporation of America cégnek dolgozott. A magyar 56-os szabadságharc idején nem tudott Japánba visszatérni, pedig felesége vendéglője lett a magyar hír- és akcióközpont, és többek között a japánok segítőprogramját is itt szervezték meg.

A magyar szabadságharc leverése után talált rá régi barátjára, Kepes Györgyre, aki áthívta magukhoz promóciós fotográfusnak. Egyik felvételével első díjat nyert, és a versenyt rendező Art Institute of Chicago felkérésére filmet készített neves ukijo-e gyűjteményükről. A film hanganyagát ellenben Honoluluban kellett felvennie, mert a gyűjteményt ajándékozó James A. Michener író ott élt. A vele töltött idő alatt megszerette Hawaiiit, a várost és megkedvelte a helyi embereket.

1959-ben döntöttek arról, hogy családotul elhagyják Japánt. A bevándorlási kérelmüket még Tokióban, az amerikai nagykövetségen nyújtották be. Érkezésükkor az egész család státusza hontalan volt. Honoluluban telepedtek le. Egy nagy szigetországból egy kicsi szigetországba költöztek, de nem volt teljesen idegen világ a számukra, mert Hawaiiiban a lakosság 12%-a japán volt. Kapcsolataik, beleértve a japán munkakapcsolatokat is, természetesen nem szakadtak meg. Az amerikai állampolgárságot végül 1965-ben kapták meg.

16. kép. (fent)
Gyöngyhalász lány
a parton, felszerelésével
17. kép. Lemerüléshez,
beöltözve úszik
a kagylótelep felé

*18. kép. Megérkeztek
a gyűjtött kagylókkal*

*19. kép. (lenti)
A fej védelme
speciális kötéssel*

Ferenc első kiemelkedő alkotása a kihaltó Hawaii táncművészetről készített *Ho'olaule'a* című 1961-es dokumentumfilmje, amelyben Iolani Luahine, a 20. század leglegendásabb hula táncosnője szerepel. 2013-ban Haár Ferenc nagy sikerű alkotását – amelynek operátora és rendezője is volt – a Hula Preservation Society digitalizálta.

1963-ban Kavazoe Hiroshi barátjának közvetítésével megbízást kapott egy forgatókönyv elkészítésére. A téma: Japán kultúrtörténete időléptékben a mítoszoktól a jelenkorig. A film az 1964-es tokiói olimpiára érkező külföldiek tájékoztatására készült *Tenno – Szimbólum és mítosz* címen.⁸ A forgatáshoz Haár a stábbal egész Japánt beutazta, és olyan zárt helyszínekre is engedélyt kapott, ahová mások nem. A japán televízióban filmjét 1964-ben a császár születésnapján mutatták be. Később ez a film a velencei fesztiválon is komoly sikert aratott. Haár Ferenc munkásságára visszatekintve, élete egyik legnagyobb feladatának értékelte ezt az alkotását. A filmnek köszönhetően oktatási állásajánlatot kapott a honolulu egyetemre. Vonakodva, de elvállalta, ahol egészen 1974-ig tanított.

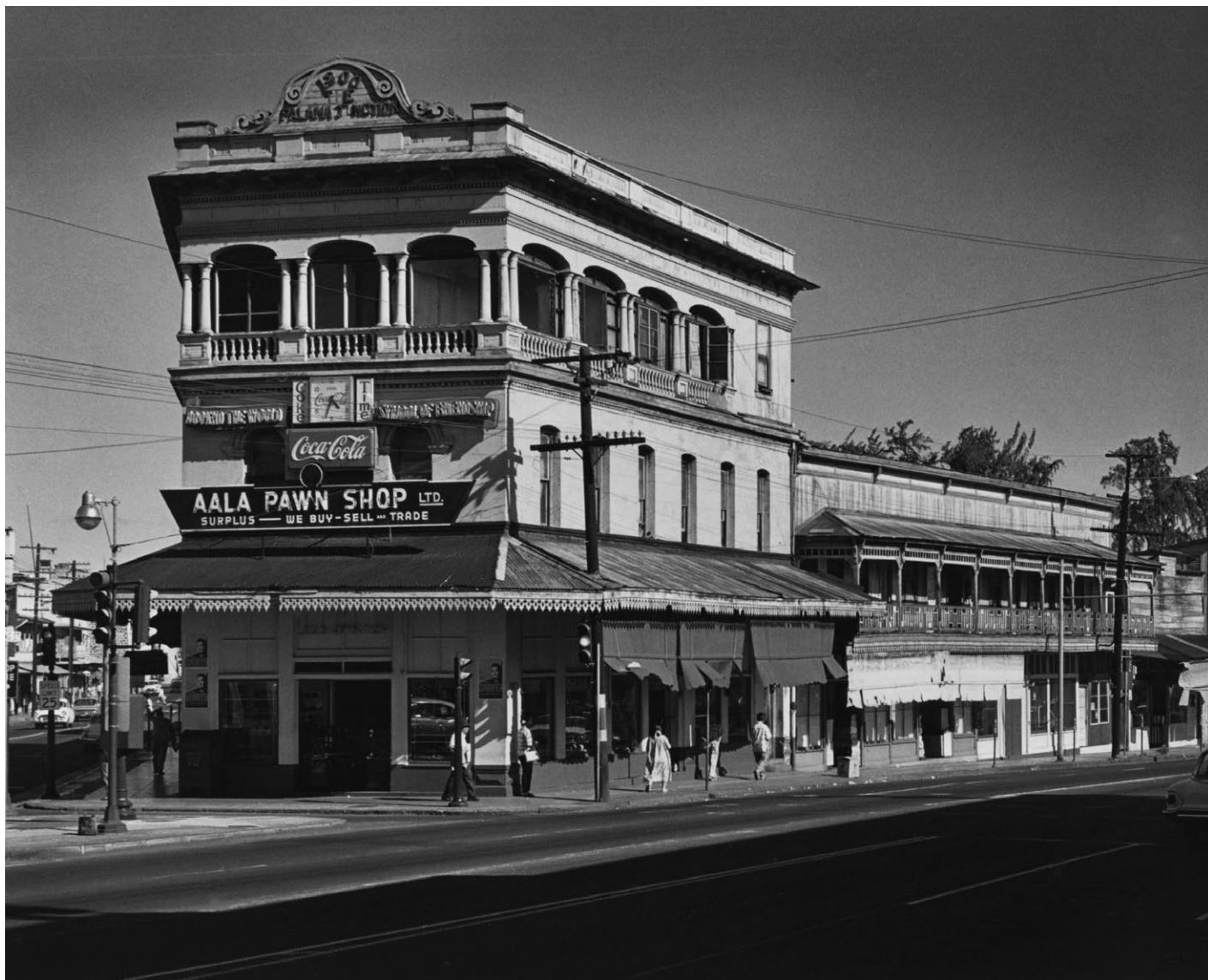
Fényképezett, filmezett. Honolulu gyorsan változott, negyedeket számoltak fel, de Haár Ferenc jó érzékel még időben visszatért a szocifotografáláshoz, és hatalmas anyagot rögzített. Felvételei és filmjei egymást kiegészítik. A Hawaii szigetein élő ázsiai népcsoportok erősen őrzik saját kultúrájukat, az ezt dokumentáló filmje aranyérmet kapott Washingtonban. A téma mélysége izgatta, ezért úgy döntött, hogy kiegészítésként könyvet is ír *Hawaii művészek* címen, amelynek nem várt sikerén felbuzdulva folytatásként megírta a második kötetet is.

Honoluluban az indulástól számított fél évszázados (1934–1984) fotóművészeti munkássága tiszteletére nagyszabású retrospektív kiállítást rendeztek. Feleségével és fotográfus Tom fiával fél évet dolgoztak a kiválasztott 180 kép nagyításán. Ez alkalommal kapta meg Ferenc a „Living Treasure of Hawaii” – Hawaii művészetének élő kincse – megtisztelő címet.

Suzuki Daisetz zen buddhista tudóst⁹ még Japánban kezdte el Haár Ferenc fényképezni. Munkamódszeréhez tartozott, hogy a felvételek idején együtt élt alkotásainak alanyaival, így ismerte meg őket mélyebben, és figyelte meg szokásaikat és környezetük sajátosságait. A zen buddhizmus akkor érintette meg, amikor meglátta, hogy Daisetz, a tudós hogyan adja fel teljesen saját mivoltát. Nem vett tudomást róluk, csak tanult, olvasott és filozofált. Hosszú idő elteltével Ferenc megértette, hogy az egyéni átélésen nyer a szubjektív valóság jelentőséget. Haár önmaga is ebben találta meg lelki békéjét. 1986-ban jelent meg az *A Zen Life: D. T. Suzuki Remembered* című esszégyűjtemény, amelynek fényképanyagát Haár Ferenc fotóiból válogatták.

8 Tenno – Symbol and Myth (Tenno – Szimbólum és mítosz). Asuka Production with Fuji Television Co., Honolulu, 1964. <https://alchetron.com/Francis-Haar> Közli: Kolta, Kincses 2004: 67.

9 Daisetsu Teitaro Suzuki (1870–1966) nemzetközileg elismert japán esszéíró, filozófus, vallástudós, fordító és író, aki 1894-ben felvette a Daisetz nevet. Könyve, a *Bevezetés a zen buddhizmusba* 2019-ben jelent meg.

20. kép. (fent)
Az ALAA zálogház

21. kép. Élet a mellékutcán

22. kép. Utcai zenészek

23. kép. (túloldalon)
Haár Ferenc 50 éves
művészetének kiállítási
plakátja a Honolulu
folyóirat 1984. novemberi
számában

Időskorában életszemléletének megváltozását így foglalta össze: „Nagyon érdekelt a japán életforma, a nyugati személyközpontúsággal szemben a családcentrikusság s a tradíciókhoz való erős ragaszkodás. Japánban egészen más szellemű emberré váltam. Csak a modern irányzatokra figyelő, nagy fejlődésben bízó fiatalemberként érkeztem Japánba, s itt felfedeztem a tradíciót, a japánok mindennapi életét átfogó, a családi és művészi aktivitást egyaránt átszövő, élő hagyományt. A művészi hagyomány anyagszeretével, célszerűségével a legkorszerűbb mentalitást fejezte ki.”

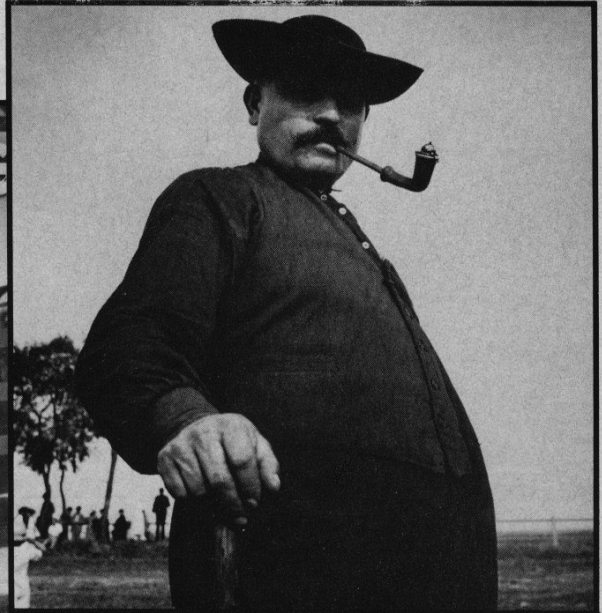
Élete során, a tiltott korszakban is, sikerült magyarországi rokonaival és barátaival ügyesen és okosan fenntartani és ápolni a kapcsolatot. 1972-től párszor hazalátogatott, itthonlétét műveinek kiállításával emelték és ünnepelték. Riportok is készültek vele. A hazai nagyközönség így ismerhette meg egyre mélyebben e rendkívüli szerény ember munkásságát és életét.

Boldog házasságban 38 évet élt Hawaii szigetén. 1997-ben halt meg. Hamvait a hawaii Memorial Park temető buddhista szekciójában helyezték el.

FRANCIS HAAR:

A LIFETIME OF IMAGES *By Brett Uprichard*

A photographer's odyssey that began 50 years ago in Hungary continues today in Hawaii

Clockwise from top left: "Movie Poster" (Paris, 1937); "Landowner, Hortobagy" (Hungary, 1936); "Critical Times" (Paris, 1939); "Village Morning" (Hungary, 1932).

Francis Haar has led four very different lives in his 76 years. The first began in his native Hungary, and was followed by a short but exhilarating time in Paris, then came two decades in Japan, and now Hawaii. Throughout these varied lives there have been two constants: his photography and his wife of 50 years, Irene.

The camera demands for its successful use a trained eye, a sure, disciplined technique, keen perception and swift creative judgment. The artist who would use his photographic powers to the full must have all these, plus the first requisite for the artist in any medium—something to say.

Edward Weston, from "Photographic Art," Encyclopedia Britannica

Nyilatkozat

Szerzői jogi nyilatkozat. Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenz feltételeinek megfelelően felhasználható. (© ⓘ Ⓞ) CC BY-NC-ND 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Felhasznált és ajánlott irodalom

Andreánszky I. 1941. Magyar kiállítás Japánban. *Népszava*, 1941. január 10., 5.

Bodnár J. 1983. Út kelet és nyugat felé. Beszélgetés a 75 éves Haár Ferencel. *Fotóművészet* 26(1): 3–11.

Bodnár J. 1986. „Egyik munkámat sem a siker kedvéért csináltam.” Beszélgetés Haár Ferenc fotóművésszel. *Interpress Graphic* 1: 7.

Broder Van Dyke, M. 2020. Francis Haar’s Bittersweet Photographs Capture a Lost Honolulu. *Flux. The Current of Hawaii*. <https://fluxhawaii.com/francis-haar-hawaii-honolulu-chinatown-from-the-rubble/>

E. Csorba Cs. 1979. Beszélgetés Haár Ferencel. *Fotóművészet* 22(2): 9–12.

Kincses K. 1989. „Mint csoport mi nem éreztünk semmit, csak magamról tudok beszélni...” (Haár Ferenc képeiről). *Fotóművészet* 32(3): 14–22.

Kiss S. 2017. *Japán vonzásában – Magyarok, akik szerették Japánt*. Budapest: Holnap Kiadó Kft.

Kolta M., Kincses K., Haar T. 2004. *Haár Ferenc magyarországi képei. Út a munka-körtől a zen-buddhizmusig*. Budapest: Magyar Fotográfiai Múzeum-MTA Művészettörténeti Kutatóintézet.

Tőry K. 2019. Haár Ferenc (1908–1997) élete és ritkán látott felvételei. *Mai Manó Ház Blog*. https://mamanohaz.blog.hu/2019/06/23/haar_ferenc_1908-1997_elete_es_ritkan_latott_felvetelei_tory_klara_irasa

University Of Hawai’i - Department Of Art & Art History 2024. Francis Haar : Disappearing Honolulu. *University Of Hawai’i – Department Of Art & Art History*. <https://hawaii.edu/art/francis-haar-disappearing-honolulu/>

University Of Hawai’i – Department Of Art & Art History 2024. Online Exhibition / Francis Haar : Disappearing Honolulu. *University Of Hawai’i – Department Of Art & Art History*. <https://hawaii.edu/art/online-exhibition-francis-haar-disappearing-honolulu/>